

UDK 316.32:316.334.2/.3
Pregledni rad
Review paper

Amir Karić

GLOBALIZACIJA: SOCIJALNO-EKONOMSKI I POLITIČKI ASPEKTI

*Kada nam je lice Nelsona Mendele
poznatije od lica našeg prvog susjeda,
moramo zaključiti da se nešto izmijenilo u
prirodi našeg svakodnevnog iskustva.*

(Anthony Giddens)

U radu se govori o dva aspekta globalizacije i posljedicama koje taj proces ima na socijalno-ekonomsko raslojavanje i (ne)sposobnost vlada da suvereno i autonomno vode politiku svojih država.

U prvom dijelu se govori o ulozi međunarodnih ekonomskih institucija i transnacionalnih kompanija u procesu globalizacije. Ukazuje se na činjenicu sve većeg jaza između bogatog Sjevera i siromašnog Juga. U drugom dijelu se ukazuje na proces desuverenizacije i usljed toga sve veći značaj međunarodne saradnje.

Ključne riječi: globalizacija, transnacionalne korporacije, socijalno raslojavanje, međunarodne organizacije, neoliberalizam, suverenitet, autonomija

UVOD

U posljednjih nekoliko decenija čovječanstvo doživljava promjene bez presedana u ljudskoj historiji. Ekonomska liberalizacija, masovni aviosaobraćaj, razvoj telekomunikacija, ekološke promjene, pojava transnacionalnih megakorporacija i međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, neke su od promjena koje se dešavaju. Globalizacija se u većini slučajeva opisuje kao proces interakcije i integracije među ljudima, kompanijama i vladama različitih država, vođen međunarodnom trgovinom i investicijama, pomognut informacijsko-komunikacijskim (ICT) tehnologijama, koje na stanovit način sažimaju vrijeme i prostor, te modificiraju sve aspekte života. Ovaj proces utječe na životnu okolinu, kulturu, političke sisteme, ekonomski razvoj i prosperitet, te na blagostanje ljudi.¹

Kao što je slučaj i sa drugim društvenim fenomenima, definiranje globalizacije zavisi od niza uvjeta koji utječu na samog autora, kao što su uvjeti u zemlji u kojoj on živi, njegovi osobni životni uvjeti, njegov obrazovni *background* i njegov svjetonazor. Pojedini istraživači u središtu globalizacije vide ekonomske procese. Drugi prednost daju njenim političkim, kulturnim ili ideološkim dimenzijama. Međutim, globalizacija sažima sve te pojave istovremeno, tako da jedino sagledavanje različitih aspekata zajedno omogućava formiranje cjelovite slike. Paralelno sa kriterijima koji se uzimaju u obzir prilikom definiranja, postoje neslaganja u pogledu vrednovanja globalizacijskog procesa. S jedne strane su oni koji u njoj vide samo pozitivne, a s druge strane oni koji u globalizaciji vide samo negativne posljedice, dok objektivni posmatrači uočavaju i pozitivne i negativne posljedice.

SOCIJALNO-EKONOMSKI ASPEKT GLOBALIZACIJE: BOGATSTVO SVE VEĆE, SIROMAŠNIH SVE VIŠE

Ekonomska globalizacija odnosi se na jačanje i širenje ekonomskih veza širom svijeta. Tržišta su se povezala i proširila na cijeli svijet, stvarajući međuzavisnost između nacionalnih ekonomija. Ogromne transnacionalne - korporacije, moćne međunarodne ekonomske institucije i veliki regionalni trgovinski sistemi, pojavili su se kao glavni

¹ Potrebno je ukazati na razliku između pojmova: globalnost, globalizacija i globalizam. *Globalnost* označava društveno stanje koje karakterizira postojanje globalnih ekonomskih, političkih, kulturnih i ekoloških uzajamnih povezanosti i tokova, koji čine nevažnim postojeće granice zemalja. S druge strane, pojam *globalizacija* označava niz društvenih procesa za koje se misli da transformiraju naše trenutno društveno stanje u stanje globalnosti. Poput termina *modernizacija*, i termin *globalizacija* nagovještava jednu vrstu dinamizma. Takvo odvijanje može se desiti sporije ili brže, ali uvijek odgovara ideji promjene i stoga označava transformaciju postojećeg

blokovi globalnog ekonomskog poretka 21. stoljeća. (Steger 2005: 37) Iako je trgovačka razmjena povezivala udaljene krajeve svijeta još u srednjem vijeku, pa do savremenog doba, u posljednjih nekoliko decenija 20. stoljeća pa do sada politika i tehnološki razvoj ubrzavaju transgraničnu trgovinu, investicije i migracije do te mjere da mnogi posmatrači vjeruju da je svijet ušao u kvalitativno novu fazu ekonomskog razvoja.²

Pred kraj Drugog svjetskog rata Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija su, kao dvije najveće ekonomske sile, organizirale međunarodnu ekonomsku konferenciju u malom mjestu Bretton Woods u državi New Hampshire, s ciljem uređenja poslijeratnog međunarodnog finansijskog i sistema trgovine. Napuštena je do tada važeća politika protekcionizma i odlučeno da se proširi međunarodna trgovina, te da se kreira stabilniji sistem razmjene novca. Postavljeni su temelji za uspostavu tri nove međunarodne ekonomske organizacije: Međunarodni monetarni fond (MMF/IMF), radi upravljanja međunarodnim monetarnim sistemom, Međunarodna banka za obnovu i razvoj - danas Svjetska banka (SB/WB), radi kreditiranja poslijeratne obnove Evrope, te Opći sporazum o tarifama i trgovini (OSTT/GATT), koji je 1995. godine prerastao u Svjetsku trgovinsku organizaciju (STO/WTO). Ovaj sistem je funkcionirao sve do početka sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada je predsjednik SAD Ričard Nikson donio odluku da napusti sistem fiksnog kursa zasnovanog na zlatu, a istovremeno je proizvedena i naftna kriza. Oboje je ostavilo velike posljedice na svjetsku ekonomiju. Nedugo zatim, američki predsjednik Ronald Regan i britanska premijerka Margaret Tačer povelu su neoliberalnu revoluciju protiv Kejnezijanizma (Krauč 2014: 50), ciljano povezujući pojam globalizacije sa „oslobađanjem” svjetske ekonomije. Podignuti val neoliberalizma³ dobio je ubrzanje kolapsom komunističkoga istočnoga bloka i Sovjetskog Saveza između 1989. i 1991. godine. Uslijedila je ekspanzija tri najznačajnija procesa u vezi sa ekonomskom globalizacijom: internacionalizacija trgovine i finansija, jačanje moći transnacionalnih korporacija, i jačanje uloge međunarodnih ekonomskih institucija: MMF, SB i STO. (Steger 2005:

stanja. Kao i svi društveni procesi, i globalizacija sadrži ideološku dimenziju ispunjenu nizom normi, tvrdnji, uvjerenja i priča o samoj toj pojavi. Žustra rasprava o tome da li globalizacija predstavlja *dobru* ili *lošu* pojavu, odvija se u areni ideologije. Takvo vrijednosno, odnosno ideološko opredjeljivanje označava se pojmom *globalizam*. (Steger 2005: 7-8, 91-110)

² www.globalization101.org/what-is-globalization/ (23. 1. 2017.)

³ Ono što je uslijedilo na polju ekonomske liberalizacije u Istočnoj Evropi i Rusiji nakon pada Berlinskog zida Naomi Klein naziva „Korporacijski sistem”: „Tačniji naziv za sustav koji uklanja granice između Velike Vlasti i Velikog biznisa nije 'liberalan', 'konzervativan' ili 'kapitalistički' nego 'korporacijski'. Njegove glavne značajke su golem priljev javnog vlasništva u privatne ruke, često popraćen dužničkom eksplozijom, sve veći jaz između zastrašujuće bogatih i 'potrošno' siromašnih, kao i agresivan nacionalizam koji opravdava neograničene izdatke za sigurnost.” (Klein 2008: 23)

38-40) Ove tri međunarodne organizacije danas imaju najvažniju i najutjecajnijiu ulogu u pogledu donošenja i nametanja pravila globalne ekonomije.

Zagovornici slobodne trgovine uvjeravaju da ukidanje, ili barem smanjenje, trgovinskih barijera između država potrošačima povećava mogućnost izbora, uvećava globalno bogatstvo i širi nove tehnologije. Ne osporavajući sve naprijed rečeno, kritički nastrojeni posmatrači na sve to postavljaju pitanje pravedne distribucije profita, ukazujući da je došlo do smanjenja standarda rada, ekološke degradacije i rasta zaduženosti Juga prema Sjeveru. (Yunus 2009: 17-20, 208-224) Liberalizacija finansija išla je naporedo sa internacionalizacijom trgovine. Za politiku su se pokazala posebno problematičnima tržišta finansija. Mogućnost ekstremno brzog i obimnog premještanja finansijskog kapitala, odnosno njegovog povlačenja iz određenih zemalja, dovodi u krizu cijele privrede i valute dotičnih zemalja. Kada transnacionalne kompanije utvrde da im fiskalna politika pojedine zemlje ne odgovara, one uglavnom traže njenu promjenu, pod prijetnjom premještanja proizvodnje u zemlje koje imaju za njih povoljnije uvjete poslovanja. Na taj način oni vrše utjecaj na vlast daleko veći nego što ga imaju građani te zemlje, i zadobijaju veliku moć, a istovremeno nisu lojalne nijednoj posebnoj državi. (Krauč 2014: 50) Vlade takvim krizama pogođenih zemalja često nemaju nikakve mogućnosti donošenja protivmjera koje bi bile politički efikasan odgovor na te proizvedene krize. (Meyer 2013: 203) O frustrirajućem učinku fluidnosti finansijskih tržišta (Ferguson 2014: 12) upečatljivo je govorio predsjednik Francuske Francois Mitteran 1993. godine u izjavi magazinu *Time*: „Nerazumno je i nemoralno da spekulacije sa milijardama dolara dnevno mogu da izbace iz kolosijeka živote miliona ljudi i da ih sukobe sa državama koje zastupaju interese stanovništva.” (Cim 2003: 10) Džordž Soroš kaže da je sposobnost države da osigura dobrobit za svoje građane ozbiljno umanjena mogućnošću kapitala da izbjegava oporezivanje i da se seli u drugu zemlju. Pod tim pritiscima transnacionalnih kompanija porezi na kapital i zapošljavanje se smanjuju, dok su drugi oblici oporezivanja, posebno na potrošnju, konstantno rasli. (Soroš 1999: 124)

Transnacionalne kompanije su postale izuzetno važni faktori na međunarodnom planu, koji utječu na ekonomske, političke i socijalne odnose u gotovo svim zemljama pojedinačno, i koje se sada nadmeću sa državama za utjecaj. Sve veći broj državnih funkcija država prepušta privatnom sektoru zaključivanjem ugovora i time postepeno gubi sposobnost da radi mnoge poslove. Zato je primorana na sklapanje ugovora o konsultantskim uslugama da bi bila savjetovana kako da radi sopstveni posao. Tako „vlada postaje vrsta institucionalnog idiota, pri čemu svaki njen loš potez pametni tržišni 'igrači' unaprijed predvide i obezvrijede. Otuda proističe glavna politička preporuka

savremene ekonomske ortodoksije: najbolje je da država ne radi ništa, osim da garantuje slobodu tržišta.” (Krauĉ 2014: 62)⁴ Ustupanjem svojih poslova privatnim firmama, država im ustupa i dio svoje moći. Samim time uloga vlasnika kapitala i top menadžera u odnosima sa vladom postaje sve važnija, tako da oni pored dominacije samom ekonomijom ostvaruju sve više utjecaja na vladu i postaju „klasa koja isto tako dominira u upravljanju vladom”. (Krauĉ 2014: 65) Znakovito je zapažanje Krauĉa o dimenziji moći koju TNK dobivaju kroz finansiranje neprofitnog sektora, tj. organizacija civilnog društva. Kako neoliberalni koncept državu sve više reducira, tako ona sve manje izdvaja za razvoj civilnog društva. Na njeno mjesto kao sponzori nastupaju gigantske kompanije, što njihove menadžere dovodi u poziciju da odlučuju koje će projekte organizacija civilnog društva finansirati, a „ĉak neka savjetodadna tijela vlade Velike Britanije zavise od donacija kompanija kako bi se finansirao dio njihovog rada”. (Krauĉ 2014: 66) Sasvim je prirodno da će kompanije finansirati one projekte od kojih će poslije imati koristi.

Kolika je moć transnacionalnih korporacija najbolje se može vidjeti iz poređenja godišnjeg prihoda pojedinih transnacionalnih korporacija i BDP-a pojedinih država kako slijedi (Steger 2005: 48):

	Država	BDP (mil.\$)	Korporacije	Prodaja (mil. \$)
1	Danska	174,363.0	General Motors	176,558.0
2	Poljska	154,146.0	Wal-Mart	166,809.0
3	JAR	131,127.0	Exxon Mobil	163,881.0
4	Izrael	99,068.0	Royal Ductch/Shell	105,366.0
5	Irska	84,861.0	IBM	87,548.0
6	Malezija	74,634.0	Siemens	75,337.0
7	Ĉile	71,092.0	Hitachi	71,858.5
8	Pakistan	59,880.0	Sony	60,052.7
9	Novi Zeland	53,622.0	Honda Motor	54,773.5
10	Mađarska	48,355.0	Credit Suisse	49,362.0

Socijalno raslojavanje jedna je od najboljih posljedica ekonomske globalizacije. Krajem 1980-ih u svijetu je bilo 1,2 milijarde ljudi koji su živjeli ispod granice siromaštva. Dvadeset godina poslije, njihov broj se povećao na 1.5 milijardi, a do

⁴ Da li postoji slobodno tržište u čistome obliku, pitanje je o kojem raspravlja Ha-Joon Chang u inspirativnoj knjizi *23 Stvari koje vam neće reći o kapitalizmu*. On, zapravo, ukazuje na mnoštvo činjenica koje dovode u pitanje tu ideju i zaključuje: „Razbijanje iluzije o objektivnosti tržišta prvi je korak prema razumijevanju kapitalizma.” (Chang 2014: 17-25)

danas taj broj je dostigao 2 milijarde. Sa druge strane, „imovina tri najveća milijardera iznosi više od ukupnog bruto nacionalnog proizvoda svih najnerazvijenijih zemalja i njihovih 600 miliona stanovnika”. Na početku 21. stoljeća, 25% čovječanstva živi sa godišnjim prihodom manjim od 140 američkih dolara. (Steger 2005: 102-103) Razlike u dohotku menadžera i radnika povećavale su se uporedo sa podizanjem talasa „liberalizacije”. Omjer zarada menadžera u odnosu na radnike u SAD 1960-ih i 1970-ih kretao se između 30 ili 40 prema 1. Dvadeset godina poslije, taj omjer je iznosio oko 100 prema 1, dok je u 21. stoljeću taj omjer dosegnuo raspon od 400 prema 1. Taj raspon u Evropi ili Japanu je manji. U njemačkim kompanijama menadžeri su imali 64%, u švicarskim 55%, švedskim 44%, holandskim 40%, a u Japanu 25% zarade od njihovih američkih kolega. (Chang 2014: 149-151)

O razmjerama bogatstva, a samim time i utjecaja, pojedinih transnacionalnih korporacija na domaće i međunarodne odnose elokventno i kritički je, u posljednjim godinama svoga mandata, govorio i bivši malezijski premijer Mohamad Mahatir. (Mahatir 2002: 25) Govoreći o temi: „Globalizacija i njen utjecaj na privredu u razvoju”, na 10. svjetskom kongresu o ekonomskom razvoju, održanom u Kuala Lumpuru 27. juna 2001. godine, premijer Malezije Mahatir Mohamad je u vezi sa naprijed spomenutim činjenicama naglasio da je svijet u vezi sa fenomenom globalizacije suočen sa pet izazova. Prvi je izazov nezavisne misli, koja ne bi bila slijepo i dosljedno prenošenje i ponavljanje koncepata razrađenih u centrima globalizacije. Drugi je izazov istine, koji predstavlja potrebu da se ispod površine sagleda sama suština procesa koji se odvijaju na planu sve intenzivnije koncentracije moći u sve manje i manje tačaka. Treći je izazov pravde, a koji se ogleda u potrebi da se osigura svjetski poredak koji bi bio mnogo pravedniji od ovog sadašnjeg. Četvrti je središnji izazov s kojim se suočavaju zemlje u razvoju – izazov uzajamne dobiti: kako u procesu globalizacije maksimizirati broj dobitnika, a smanjiti na najmanju moguću mjeru broj gubitnika? Peti izazov je stvaranje saosjećajnijeg i brižnijeg svijeta, svijeta gdje dobitnik ne uzima sve, a gubitnik ne gubi sve. (Mahatir 2002: 30-33)

POLITIČKI ASPEKT GLOBALIZACIJE: *EROZIJA DRŽAVNOG SUVERENITETA, DEFICIT MEĐUNARODNOG LEGITIMITETA*

Globalizacija izaziva, štaviše, podriva i transformira sve glavne političke institucije. Ona reducira autonomiju države, podriva demokratiju i legitimitet političkog sistema,

mijenja prirodu suvereniteta i na taj način transformira osnovne strukture međunarodnog sistema. (Cirn 2003: 47) Temeljni politički izazov ogleđa se u činjenici da pojava transnacionalnih, regionalnih i globalnih problema koji se javljaju nije adekvatno praćena novim oblicima transnacionalnog, regionalnog i globalnog odlučivanja. U naše vrijeme, vrijeme globalnih promjena, naglašava Kisindžer, pokušava se pronaći koncepcija svjetskoga poretka, dok prijetnja haosa vreba sa više strana. (Kissinger 2015: 10)

Legitiman zahtjev politici uvijek se sastojao u tome da se uzroci i posljedice političkog razvoja u društvu mogu apsolvirati od strane političkih instanci koje donose odluke i koje imaju politički legitimitet. Moderna demokratija se oslonila na nacionalnu državu jer je ona kreirala scenu na kojoj su se dometi političkih problema i političkih kompetencija odlučivanja u bitnome preklapali. Sada, problemi koji se pojavljuju u procesu globalizacije prevazilaze granice nacionalnih država, a ne uspostavljaju se djelotvorni instrumenti odlučivanja, odnosno demokratija i njeno prvobitno područje odgovornosti sada se ne preklapaju. Takvo mimoilaženje može dovesti do dalekosežnih političkih kriza u društvima koja su pogođena problemima globalnog karaktera, a po prirodi stvari ne mogu odgovoriti na njih pojedinačno i djelotvorno. To na nedvosmislen način pokazuju primjeri prijeteće klimatske katastrofe i krize svjetskog finansijskog tržišta 2008. godine. Tako nastaje problem legitimiteta, jer veliki broj ljudi pogođenih krizama ne mogu znati koji je politički odgovoran adresat za apsolviranje problema. S druge strane, u funkcionalnom smislu takvo stanje može proizvesti različite oblike populističkih, ekstremističkih i fundamentalističkih političkih pokreta, koji „nude” uglavnom radikalna i instant rješenja za savladavanje tih problema. (Meyer 2013: 204-206)

Inauguracija ideje o *novom svjetskom poretku*, od strane predsjednika Buša (starijega), uoči prve invazije na Irak 1990. godine, mogla bi predstavljati vremensku tačku od koje vestfalski sistem suverenih država nezaustavljivo klizi ka historiji, iako mnogi i dalje vjeruju u neprikosnovenu budućnost nacionalne države (Fukujama 2007: 109-112), jer i dalje zauzima primarno mjesto u međunarodnom političkom životu, bez obzira na sve veći značaj nedržavnih i supradržavnih aktera ili međunarodnih organizacija (Held 1997: 121-122). Međutim, pitanje je kolika je sposobnost države u eri globalizacije da suvereno odlučuje o sopstvenim interesima, a koje su moguće supstitucije u onim područjima gdje nacionalna država pokazuje nemoć.⁵

⁵ Nedvojbeno je da (nacionalna) država uzmiče pred najezdom globalnog kapitalizma, naglašava antropolog politike Mark Abeles, a razvoj svjetske ekonomije, posebno finansija, sužava prostor odlučivanja državnih vlada. Država gubi svoju moć zato što širenje transnacionalnih snaga umanjuje kontrolu kakvu su provodile

Među faktorima koji utječu na donošenje odluka u okviru nacionalne države ponajvažniji su: političke stranke, birokratske organizacije, interesne grupe, te organizacije civilnog društva, mediji masovne komunikacije, kao i niz drugih faktora. S druge strane, na međunarodnom nivou, mnogobrojni faktori utječu ili ograničavaju pojedinačne države u provođenju samostalne politike koja bi bila isključivo orijentirana na dobrobit građana te države. U tom pogledu primijetna je stanovita diskrepanca između ideje o državi kao instituciji koja je sposobna *per se* odlučivati o vlastitoj budućnosti, s jedne, i činjenice da međunarodne organizacije, regionalne i globalne institucije, globalna ekonomija, međunarodno pravo, ograničavaju, odnosno suoblikuju odluke nacionalne države, s druge strane. (Held 1997: 124-125)

Dugo je bilo razvijeno shvatanje da međunarodno pravo regulira odnose između država i da su države subjekti, a individue, tj. njihovi građani, samo objekti međunarodnog prava. Međutim, tokom 20. stoljeća usvojeni su određeni međunarodni dokumenti, prije svih Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948.), a potom i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950.), kojima je „priznato da pojedinci imaju prava i obaveze iznad onih koje su uspostavljene u njihovom nacionalnom pravnom poretku i sistemu vlasti”. (Held 1997: 126) U kasnijim godinama usvojen je niz dokumenata koji su usmjereni u istom pravcu. Ne samo da su njima štice individualna ljudska prava, već se legitimitet državne vlasti vezivao za poštivanje demokratskih principa, odnosno da se pridržava stanovitih vrijednosti demokratije. Tako Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN-a konstatira da: „Svako ima pravo sudjelovati u upravljanju svojom zemljom neposredno ili preko slobodno izabраних predstavnika; Svako ima pravo na jednak pristup javnim službama u svojoj zemlji; Volja naroda je temelj državne vlasti; ta se volja mora izražavati na povremenim i poštenim izborima, koji se provode uz opće i jednako pravo glasa, tajnim glasanjem ili nekim drugim jednako slobodnim glasačkim postupkom”,⁶ a Evropska konvencija o ljudskim pravima uspostavlja eksplicitnu povezanost između demokratije i legitimiteta državne vlasti.⁷ U Deklaraciji OSCE iz Helsinkija 1992.

pojedine vlade na svojoj teritoriji. Rastuća pokretljivost kapitala natjerala je državu da razvija one politike koje pogoduju tržištu, tako što će smanjiti javnu potrošnju i socijalna davanja, smanjiti poreze, privatizirati tržište rada i ukinuti regulatorne mehanizme. Zato je evidentna asimetrija, ističe Abeles, između vlasti koju vrši država spram društva, s jedne strane, i njenog ograničenog utjecaja na ekonomiju u okviru vlastite teritorije, na drugoj strani. Posebno su pogođene zemlje u razvoju, koje su prisiljene provoditi politiku strukturnog prilagođavanja koju zahtijeva Međunarodni monetarni fond kao uvjet davanja kredita. Došlo je do istinske „desakralizacije suvereniteta”, jer su javne politike država snažno uvjetovane ekonomskom i finansijskom stvarnošću koju dalje nije moguće kontrolirati na nivou nacije. (Abeles 2014: 126-127)

⁶ <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> (8. 1. 2017.)

⁷ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (8. 1. 2017.)

godine naglašava se da zaštita i unapređenje ljudskih prava kao i jačanje demokratskih institucija u svakoj pojedinoj zemlji učesnici Konferencije, nije pitanje koje tangira samo tu zemlju i ne predstavlja isključivo unutrašnje pitanje odnosne zemlje, već predstavlja vitalnu osnovu zajedničke sveobuhvatne sigurnosti.⁸ Niz drugih međunarodnih dokumenata imaju slično dještvo u pogledu izuzimanja određenih pitanja iz isključive domaće nadležnosti pojedine države, kao što su Deklaracija o prirodnoj okolini i razvoju,⁹ Agenda 21,¹⁰ i dr.

Sljedeći aspekt neusklađenosti između suvereniteta i globalnog sistema je obiman set međunarodnih režima i organizacija koje su osnovane kako bi upravljale cijelim oblastima međunarodnih poslova, što je dovelo do bitnih promjena u onim strukturama svjetske politike koje donose odluke. Etablirane su nove forme multilateralne i multinacionalne politike i novi oblici kolektivnog odlučivanja koji uključuju vlade, međunarodne vladine organizacije, grupe za pritisak, te međunarodne nevladine organizacije. (Abeles 2014: 128) Izuzmu li se međunarodne agencije i organizacije čija je djelatnost primarno tehničke prirode, kao što su: Svjetska poštanska unija, Međunarodna telekomunikacijska unija, Svjetska meteorološka organizacija i druge njima slične, nekoliko međunarodnih organizacija, prije svih Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, UNESCO, te same Ujedinjene nacije, fokusirane su na pitanja koja su od najvišeg interesa, kao što su upravljanje resursima i donošenje međunarodnih propisa, te su ove organizacije duboko involvirane u političku sferu. Istovremeno, aktivnu ulogu imaju i manje formalne organizacije, kao što su samiti grupe zemalja tzv. G-7, G-8 ili G-20. (Held 1997: 133-134) Međunarodni monetarni fond (MMF) može zahtijevati od vlade koja traži kredit provođenje određenih politika, odnosno može uvjetovati kredit primjenom određenih mjera koje se uglavnom odnose na javnu potrošnju, zaposlenost i visinu plaća u javnom sektoru, liberalizaciju tržišta itd. Dještvo tih mjera katkad ima dještvo „šok-terapije”, čime se iz temelja potkopavaju postojeće institucije i običaji date zemlje. (Klein 2008: 236) S obzirom da takve uvjete MMF postavlja nakon što vlada određene zemlje uputi zahtjev za dodjelu kredita, oni se ne mogu tumačiti prosto kao prijetnja suverenitetu. Uprkos takvom shvatanju, ne može se zanijekati ni činjenica da je nastala stanovita napetost između ideje države i prirode odlučivanja na međunarodnom nivou. „Iako de jure suverenitet nije neposredno narušen, način odlučivanja MMF-a postavlja ozbiljna pitanja o uslovima pod kojima je jedna politička zajednica sposobna da

⁸ <http://www.osce.org/mc/39530?download=true> (8. 1. 2017.)

⁹ <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163> (9. 1. 2017.)

¹⁰ <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (9.1. 2017.)

odlučuje o svojoj vlastitoj politici i pravcu razvoja. (...) U sadašnjim uslovima zemlja u razvoju može malo da učini da bi odoljela tom pritisku.” (Held 1997: 135) Sličan je odnos i Svjetske banke (SB) prema tražiocima kredita. Ona postavlja svoje uvjete u pogledu monetarne i finansijske politike, liberalizacije i širenja opsega privatnog sektora, uklanjanja prepreka za slobodnu međunarodnu, odnosno globalnu trgovinu, a uvjeti se proširuju i na način vladavine. Kritičari takvog odnosa SB prema državama u razvoju tvrde da se njena strategija svodi na stanovitu vrstu rekolonizacije, jer ekonomske i političke standarde bogatog Sjevera nameće drugim zemljama, bez poštovanja njihovih specifičnih uvjeta i interesa. (Held 1997: 136) S druge strane se koristi isti argument kao i u slučaju MMF, tj. da države same traže kredite od ove finansijske institucije, pa je očekivati da ispunjavaju uvjete koje im ona postavlja. To ukazuje da je više ugrožena autonomija takvih država, tj. njihova sposobnost da samostalno i nezavisno artikuliraju politiku u skladu sa vlastitom procjenom sopstvenih interesa, negoli njihov suverenitet, tj. pravo da nezavisno određuju i vode politiku svoje zemlje. Slično kao i u prethodna dva primjera, tj. potraživanja kredita od MMF-a i SB-a, argument dobrovoljnosti pristupanja može se koristiti i u slučaju Evropske Unije, koja predstavlja stvarni supranacionalni entitet, koji je nastao dobrovoljnim pristupanjem pojedinačnih suverenih država u njeno članstvo. Nakon prijema u članstvo, organi EU raspolazu pravnim instrumentima, npr. uredbama i direktivama, koji su obavezujući za države-članice, a nakon prelaska na odlučivanje većinom glasova, to podrazumijeva da je moguće da se pojedine države ne slažu sa politikom koja je usvojena od strane odgovarajućih organa EU. Zato se čini ispravno zaključivanje da „u okviru Unije suverenitet je sada jasno podijeljen: prevaziđena je svaka koncepcija suvereniteta koja smatra da on predstavlja nedjeljivu, neograničenu, isključivu i trajnu formu javne moći – otjelotvorenu u pojedinačnoj državi.” (Held 1997: 138)¹¹

Diskrepanca između legitimiteta suverene (nacionalne) države i problema koji nezaustavljivo nadilaze njene granice i mogućnosti zahtijeva potragu za dugoročnim rješenjima kojima će se prevazići postojeće protivrječnosti. Na dnevnom redu je potraga za formama transnacionalne i globalne demokratije, koje će omogućiti politički legitimitet i efikasnost u rješavanju globalnih izazova. (Meyer 2013: 206-207)

¹¹ Još jedno pitanje je bitno za razmatranje ove teme. Naime, uključivanje zemalja u vojne saveze može biti ograničavajući faktor njihove suverenosti. Integracija i subordiniranje „nacionalnih vojnih birokratija u međunarodne odbrambene organizacije”, kakva je npr. NATO, dovodi do ograničavanja i autonomije i suvereniteta države-članice. (Held 1997: 140-141)

ZAKLJUČAK

Ekonomski rast i profit su supstancijalni aspekt i *spiritus movens* globalizacije, ali su i najsuspektiji zbog sve većeg društvenog i ekonomskog raslojavanja koje se završava u koncentraciji bogatstva na Sjeveru, kod vrlo malog broja hiperbogatih, i osiromašenju sve većeg broja ljudi na Jugu. Zabrinjavajuća je činjenica da četvrtina čovječanstva živi ispod granice siromaštva. To nas navodi na zaključak da je ekonomski učinak globalizacije takav da je globalno bogatstvo sve veće, a siromašnih je sve više, zbog čega je centralni izazov savremenog svijeta ostvariti pravedniji svjetski poredak.

Na političkom polju globalizacija se najizrazitije očituje kroz redukciju državne moći, da se autonomno odlučuje o svim stvarima unutar granica državne teritorije. Usvajanjem niza međunarodnih dokumenata u drugoj polovini 20. stoljeća, mnoga pitanja koja su do tada bila u isključivoj nadležnosti državne vlasti izuzeta su i stavljena u jurisdikciju institucija međunarodne zajednice. Ograničenja državne vlasti dolaze iz više pravaca. Međunarodne finansijske institucije: MMF i SB, kao i STO, uvjetuju svoju pomoć nizom *slobodnotržišnih* mjera. Transnacionalne „gigantske” korporacije često uvjetuju pokretanje businessa ili nastavak poslovanja u nekoj zemlji, usklađivanjem fiskalne politike sa njihovim interesima. Članstvo u političkim blokovima, kao što je EU, državu stavlja u podređen položaj. Slabe državne institucije ne mogu rješavati multiplicirane i sve kompleksnije prijetnje na unutarnjem planu, koje su posljedica globalizacije, niti mogu biti pouzdani i kredibilni partneri unutar međunarodne zajednice, zbog čega je reafirmacija i jačanje državnih institucija jedan od velikih izazova sa kojim se suočava savremeni svijet.

LITERATURA

1. Abeles, Mark (2014), *Antropologija globalizacije*, Biblioteka XX vek i Knjižara Krug, Beograd
2. **Abercombie**, Nicholas & **Hill**, Stephen & **Turner**, Bryan S. (2008), *Rječnik sociologije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
3. **Cirn**, Mihael (2003), *Upravljanje s one strane nacionalne države*, Filip Višnjić, Beograd
4. **Eriksen**, Thomas Hylland (2002), *Paranoja globalizacije*, Sejtarija, Sarajevo
5. **Ferguson**, Niall (2014), *Uspon novca*, Ljevak, Zagreb
6. **Chang**, Ha-Joon (2014), *23 Stvari koje vam neće reći o kapitalizmu*, Profil, Zagreb
7. **Fukujama**, Frensis (2007), *Građenje države*, Filip Višnjić, Beograd
8. **Giddens**, Anthony (2005), *Odbjegli svijet*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
9. **Hejvud**, Endru (2004), *Politika*, Clio, Beograd
10. **Kissinger**, Henry (2015), *Svjetski poredak*, Školska knjiga, Zagreb
11. **Klein, Klein**, Naomi (2008), *Doktrina šoka*, V.B.Z., Zagreb
12. **Krauč**, Kolin (2014), *Postdemokratija*, Karpos, Beograd
13. **Kuper**, Adam & Kuper, Džesika (ur.) (2009), *Enciklopedija društvenih nauka*, Službeni glasnik, Beograd
14. **Meyer**, Thomas (2013), *Uvod u politiku*, CID-Politička kultura, Podgorica-Zagreb
15. **Mahatir**, Mohamad, (2002), *Globalizacija i nove realnosti*, Ljiljan doo, Sarajevo
16. **Soros**, George (1999), *Kriza globalnog kapitalizma*, Rabic, Sarajevo
17. **Steger**, Manfred B. (2005), *Globalizacija*, Šahinpašić, Sarajevo
18. **Varufakis**, Janis (2015), *Što sam kćeri rekao o ekonomiji*, Sandorf, Zagreb
19. **Yunus**, Muhammad (2009), *Za svijet bez siromaštva: socijalna preduzeća i budućnost kapitalizma*, V.B.Z., Zagreb

GLOBALIZATION: SOCIAL–ECONOMIC AND POLITICAL ASPECTS

Summary

The paper discusses the three aspects of globalization and the consequences that this process has on economic and social stratification and the ability of government to lead autonomous policy of their country.

In the first part, the author discusses the role of international economic institutions and transnational companies in the process of globalization. Indicates the growing gap between the rich North and the poor South. The second part shows the process of sovereignty decline, and the growing importance of international cooperation.

Key words: globalization, transnational corporations, international organizations, social stratification, neoliberalism, sovereignty, autonomy.

Adresa autora

Authors' address

Amir Karić

Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

amir.karic@untz.ba

